

Kārlis Vērdiņš, *Dr.philol.*, LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

KREISIE UZSKATI UN NENORMATĪVĀ SEKSUALITĀTE LATVIJĀ 20. GADSIMTA SĀKUMĀ

Kreiso uzskatu pārstāvju attiecības ar nenormatīvo seksualitāti un dzimtes lomu izpratni ir visai komplicēts temats. Jau 20. gadsimta sākumā Eiropā diskusijas raisa homoseksualitātes jautājums, pret kuru marksisma ietekmētie teorētiķi un aktīvistie ieņem dažādu nostāju – no *izvirtušās aristokrātijas* izprieču nosodījuma līdz jaunas, no baznīcas un buržuāzijas morāles nošķirtas sabiedrības veidošanas nepieciešamībai. Jau pirms Pirmā pasaules kara arī Latvijas publiskajā telpā izskan kreiso ideju aizstāvju polemiskie viedokļi – Frīdriha Engelsa un Augusta Bēbeļa tulkojumos atrodams seksualitātes vēsturisks skaidrojums, Andrejs Upīts un citi vietējie marksisti nikni apkaro t. s. *dekadentu* darbos it kā sastopamo izvirtību.

Marksistu uzskati par nenormatīvo seksualitāti

19. gadsimta otrajā pusē, kad Kārļa Marksa, Frīdriha Engelsa un viņu sekotāju idejas Eiropā gūst arvien lielāku atsaucību, vērojama arī dzimumu jautājuma aktualitāte un seksoloģijas attīstība, tajā skaitā homoseksualitātes pētniecība, kuras rezultātā Vācijā arvien aktīvāk izskan viedoklis, ka divu pieaugušu cilvēku labprātīgu dzimumsatiksmi nav pamata kriminalizēt, tāpēc 175. pants, kas paredzēja sodu par vīriešu pederastiju, jāsvīturo. Tomēr šādas izmaiņas vācu likumdošanā notika tikai vairākus gadus pēc Otrā pasaules kara.

Marksa un Engelsa sējumos homoseksualitāte pieminēta tikai vienreiz: Frīdriha Engelsa darbā “Ģimenes, privātīpašuma un valsts izcelšanās” (*Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*, 1884), kurā iztīrāta sabiedrības ekonomisko pārmaiņu nozīme dažādu ģimenes formu, darba dalīšanas un sabiedrības šķiru attīstībā. Engells šajā darbā savai dialektiski materiālistiskajai analīzei pakļauj arī ģimenes institūciju, un homoseksualitāte viņam kalpo, lai parādītu problēmas senajā Grieķijā, kas rodas, kad *pārošanās laulību* nomainījusi *vienlaulība*: “Tomēr, nelūkojot uz visu sargāšanu un noslēgšanu, grieķietes bieži vien izmanījās savus vīrus piekrāpt. Tie uzskatīja it kā par kauna lietu izrādīt kādas mīlestības jūtas pret savām sievietēm un kavēja sev laiku pie “hetērām”; bet sieviešu pazemošana

nesa līdz arī atmaksu vīriešiem un pazemoja tos līdz: beigu beigās tie nogrima tik tālu, ka sāka pret dabiskā ceļā apmierināt savas kaislības pie zēniem” [Engelss 1907:64–65]. Pret dabiskas dzimumtieksmes pastāvējušas arī pie ģermāņu ciltīm: “Ja jau runa par ģermāņu tikumību, tad jāliecina, ka savos klejojumos, it sevišķi uz dienvidaustrumiem pie Melnās jūras stepju nomadiem, tie bij tikumiskā ziņā stipri pagrīmuši; no tiem viņi iemācījās ne tik vien zirgus jāt, bet pieņēma arī riebigus pret dabiskus netikumus” [Engelss 1907:70].

Personiskajā sarakstē abi galvenie marksisma teorētiķi gan atļāvās apspriest homoseksuāļu emancipāciju daudz ēverģēlīgākos toņos. 1869. gadā Markss pārsūta Engelsonam vienu no agrīnā vācu homoseksuāļu tiesību aizstāvja Karla Heinriha Ulriha (*Karl Heinrich Ulrichs*, 1825–1895) pamfletiem, un 22. jūnija vēstulē Engelss viņam atbild: “Pederasti sākuši sevi uzskaitīt un atklājuši, ka viņiem šai valstī ir spēks. Trūka tikai organizācijas, bet saskaņā ar šo avotu, tā jau slepenībā pastāv. Un, tā kā viņiem ir tik daudz svarīgu vīru gan vecajās partijās, gan arī jaunajās (..), viņu triumfs ir nenovēršams. *Guerre aux cons, paix aux trous-de-cul*⁷⁷ būs jaunais lozung. Mēs ar tevi varam būt patiešām laimīgi, ka esam mazliet par vecu, lai baidītos, ka pēc šīs partijas uzvaras mums nāksies uzvarētājiem maksāt fiziskas nodevas. Bet kā būs ar jaunāko paaudzi?” [cit. pēc: Hekma et al 1995:71].

Viens no darbiem, kas atrodas Raiņa čemodānos, ar kuriem viņš 1893. gadā atgriezās Latvijā no Internacionāles kongresa un kuri, kā tiek uzskatīts, kalpo par teorētisko pamatu latviešu sociāldemokrātijai, ir Augusta Bēbeļa (1840–1913) darbs “Sieviete un sociālisms” (*Die Frau und der Sozialismus*, 1879, latv. 1903, 1912), kas izseko sievietes stāvoklim vēsturē, jau atkal attēlojot seno Grieķiju un tās iedzīvotāju seksuālās ētikas paradumus kā degradācijas augli: “Bailes no iedzīvotāju skaita pārliecīgas pavairošanās pamudināja pat izvairīties no intīmākas dzimuma satiksmes. Sāka dzimuma dziņu apmierināt nedabiskā kārtā. (..) Šīs bažas no cilvēku pārliecīgas pievairošanās pamudināja Aristoteli ieteikt vīriešiem atturēties no satiksmes ar sievietēm un piegriezties zēnu mīlestībai. Jau agrāk Sokrats bij cildinājis zēnu mīlestību kā augstākās izglītības zīmi. Beidzot šai pret dabiskai kaislībai nodevās Grieķijas visievērojamākie vīri. Cienība pret sievieti noslika uz visdziļāko. Pilsētās bij prostituētu vīriešu nami, tāpat kā sievietes. (..) Ja grieķu vīrieši pieķērās zēnu mīlestībai, tad sievietes ieslīga otrā ekstrēmā. Tās nodevās *sava* dzimuma piederīgo mīlestībai. Tas sevišķi sakāms par lesbietēm, tāpēc arī šo nedabisko netikumu sauc par lesbiešu mīlestību, jo viņa nav izbeigusies un pastāv vēl tagad. Par šīs mīlestības galveno priekšstāvi tika uzskatīta slavenā dzejniece

⁷⁷ *Guerre aux cons, paix aux trous-de-cul* (franču val. – Karu pežām, mieru pakaļam!), variācija par vācu rakstnieka un revolucionāra Georga Bihnera (*Georg Büchner*) lozungu “*Guerre aux chateaux, paix aux chaumières!*” (franču val. – Karu pilīm, mieru būdiņām!).

Sapfo, tā sauktā “Lesbus lakstīgala”, kura dzīvoja apm. 600 g. p.m.ē. Šī izpaua savu kaislību kvēlošās odās Afrodītei un, it sevišķi, skaistajai Atei” [Bēbelis 1912:34].

Bēbelis pievēršas arī sava laika homoseksualitātei, šā darba vēlākā izdevumā pievienodams zemsvītras piezīmi, kurā atsaucas uz tā saukto Hardena – Eilenberga skandālu vācu augstākajās militārajās aprindās 1907.–1909. gadā, kas savā laikā padarīja homoseksualitāti par plaši apspriestu tēmu Eiropā, tomēr ciņu par emancipāciju ietekmēja visai negatīvi: “Nemaz nerunājot par tādiem, kam homoseksualitāte jeb mīlestība pret sava dzimuma piederīgiem iedzimta, ļoti daudzi izvirtuļi, tā sakot, aiz izpaušuma nododas pret dabiskajai grieķu mīlestībai. Zēnu mīlestība ir izplatīta daudz plašāk, nekā dažs labs no mums domā. Daža laba policijas biroja slepenās aktis par to varētu ziņot šausmīgus faktus. (Jaunākā laikā Moltkes, Lināra, Eilenberga un biedru prāvas atklājušas vēl šausmīgākas lietas, nekā mēs varējām iedomāties. Šīs prāvas pierādījušas, cik plaši izplatījusies pret dabiska izvirtība pašās augstākās aprindās, it īpaši kara virsnieku un galminieku starpā. Bet arī sievietes starpā sāk lielā mērā atdzīvoties senās Grieķijas pret dabiskie netikumi.) Lesbiešu mīlestība jeb sapfisms esot Parīzē stipri izplatīts netikums precētu sievu starpā, it īpaši augstākās, aristokrātiskās aprindās. Berlīnē ceturtā daļa no visām prostitutām nodarbojoties ar tribādiju. Bet arī mūsu smalkās sabiedrības dāmu starpā netrūkst lesbiešu mīlestības piekopēju” [Bēbelis 1912:160–161].

Šādi izteikumi interpretē homoseksualitāti kā augstāko aprindu vai marginalizētu personu izvirtību – šādam uzskatam vēlāk sekojuši arī daudzi citi marksistiskie domātāji un aktīvisti.

Tomēr kreisi noskaņotajās aprindās par seksualitātes jautājumiem nebija vienprātības. Līdzās konservatīvu uzskatu pautējiem sociālistu un anarhistu rindās bija arī aktīvisti, kas noraidīja buržuāzisko ģimenes morāli un nenormatīvo seksualitāti uzskatīja par tradicionālā laulības institūta apspiestu fenomenu [Fähnders 1995]. Lai arī sociālistu un anarhistu atbalsts homoseksuāļu tiesībām vēsturiski ir bijis negribīgs un nekonsekvents, tieši kreisās ideoloģijas piekritēju iniciatīvas vairākkārt padarīja šo tēmu publiski apspriežamu: “Sociālisma mērķis bija un ir piepildīt Apgaismības emancipācijas mērķi: vispārēju cilvēces atbrīvošanu no ideoloģijām, kas to apspiež, un sabiedriskajām struktūrām, kas to ekspluatē” [Hekma et al 1995:7]. Tomēr dzimti un seksualitāti marksisti uztvēra kā esenciālus, nevēsturiskus bioloģiskus dotumus un tādēļ neattiecināja uz tiem savu vēsturiskuma koncepciju.

Turklāt vīriešu homoseksualitāte, kas 19. gadsimta beigās Vācijā, Krievijas impērijā un daudzās citās Eiropas valstīs bija krimināli sodāma, pavēra labas iespējas politisko pretinieku nomelnošanai – tā tika saistīta ar aristokrātijas vai lielburžuāzijas izvirtušo dzīvesveidu, kurš tika pretstatīts strādnieku šķiras vīrišķīgajai

vitalitātei un šķīstumam. Turklāt, kā norāda Gerts Hekma un viņa kolēģi, arī sociālisti daudzkārt ļāva vaļu oportūnismam: pat tās sociālistu partijas, kas veica homoseksuāliem labvēlīgas juridiskās reformas, izdevīgos brīžos pārkāpa savus principus, lai politiskos oponentus apvainotu izvirtībā, izmantojot sabiedrības stereotipus par homoseksuāļiem [Hekma et al 1995:8].

Kad 1905. gada revolūcijas iespaidā Krievijas impērijā tiek mīkstināta preses izdevumu iepriekšējā cenzūra, arī latviešu presē sāk parādīties materiāli par seksualitātes problemātiku. 1906. gada janvārī jaundibinātajā politiskajā dienas avīzē "Darbs" turpinājumos publicēts apjomīgs raksts "Zinātne un dzīve: ģimenes dzīves attīstība", kurā, atsaucoties gan uz Engelsa, gan vācu seksologu Riharda fon Krafta-Ebinga un Alberta Molla pētījumiem, iezīmēta ģimenes dzīves un seksualitātes attīstība gadsimtu gaitā, homoseksualitātes fenomenu izskaidrojot ar pirmatnējo kultūru paražām: "...kā (..) atavistiskas parādības uzlūkojamas dažādās homoseksuālās simpātijas (vienāda dzimuma indivīdu starpā), kuras sastopamas visos laikos un visādos kultūras cilvēces laikmetos. "Puiku mīlestība", pederastija un citi urningisma (dzimuma sakara divu vīriešu starpā) veidi, kā arī tamlīdzīgas parādības sievietes starpā (lesbiskā mīlestība) ir, pēc jaunākajiem Kraft-Ebinga un Molla pētījumiem, uzskatāmas par iedzimtību, kā atskaņas no agrāko laiku attīstības laikmetiem. Dzimumiem pamazām nošķiroties, diferencējoties, vajadzēja vispirms aizliegt dzimuma sakaru vienāda dzimuma piederīgu starpā. Reliģiskā mitoloģija, kura uzlūkojama par viskonservatīvāko vecu laiku uzskatu uzglabātāju, zina stāstīt par Ceisa sakaru ar skaisto ganu Ganimēdu" [Zinātne un dzīve].

Lai arī šajā periodā Latvijā publicēti atsevišķi raksti vai seksuālās izglītības izdevumi, kas homoseksualitāti skaidro kā medicīnas, nevis jurisprudences pārziņā esošu parādību, nav neviena, kurš publiski iestātos par šīs sabiedrības daļas emancipāciju.

Latviešu marksistu konfrontācija ar dekadentiem pēc 1905. gada revolūcijas

20. gadsimta sākumā jaunā latviešu rakstnieku un mākslinieku paaudze, ietekmējoties no Rietumeiropas un Krievijas simbolisma un dekadences literatūras, izaicināja veco, tradicionālo pilsonisko morāli un pasludināja mākslinieka īpašo statusu, kurā nepastāv robeža starp labu un ļaunu ierastā izpratnē. Lai gan, atšķirībā no vairākiem ārzemju autoriem, homoseksualitāte nav atradusies latviešu dekadentu uzmanības centrā, tā tiek minēta kā viena no jaunās morāles zīmēm. Spilgtākā nenormatīvās seksualitātes apoloģija dekadentu darbos izlasāma Haralda Eldgasta romāna "Zvaigžņotās naktis" priekšvārdā "Pa mūžības ceļiem", kas sarakstīts 1905. gada jūnijā: "Cilvēka būtībā slēpjas lietas, kuras zinātne atzīst par kaitīgām ārējai eksistencei, miesīgai labklājībai, dēvē tās par slimību, izvirtību utt.

Sabiedrība sauc tās par grēku, par noziegumu un apkaro kā ko kaitīgu, nevēlamu. Mākslinieka izturēšanās pret šīm lietām var būt citāda. Viņš var ne tik vien atdoties tām savā dzīvē, bet tās pat cildināt, apdziedāt. (..) Visu, kas dzīvi padara dziļāku un plašāku, tas atrod par labu – nostājas ārpus sabiedrībā “labā” un “ļauņa”. Šāds ir palaikam tā saukto dekadentu liktenis. Par izvirtušiem, nenormāliem, ārprātīgiem un slimiem tos sauc veselā, normālā, prātīgā sabiedrība. Par tādiem ir izkliegti “dekadentisma filozofijas” nodibinātājs Niče, Po, Bodlērs, Verlēns, Vailds u. c. Ar lielāko gandarījumu nosoda viņu “netikumus”, viņu kaislību uz vīnu, hašišu, opiju un citiem mākslīgiem nervu kairināšanas līdzekļiem, viņu “nedabisko” dzimuma instinktu apmierināšanu un citus “grēkus”, kuru tiem vairāk kā smilšu jūrmalā. Sabiedrība te runā par to, ko zinātne liek tai mutē, mēro mākslinieku ar zinātnes mērauklu.” [Eldgasts 1999:11–12].

Šajā interpretācijā homoseksualitāte ietilpst plašā dažādu noviržu un netikumu spektrā, kas izaicina pilsoniskās sabiedrības morāli, tādēļ māksliniekiem dekadentiem kalpo par iedvesmojošu pētījumu lauku. Arī Atis Ķeniņš apcerē “Bodlērs un Verlēns” 1908. gadā, rakstot par Verlēna dzīves pavērsieniem, uzsver nenormatīvās seksualitātes radošo, iedvesmojošo spēku, kas nonāk asā pretrunā ar pilsonisko dzīvi: “Verlēns iepazīstas ar jauno klaidoni – dzejnieku Arturu Rembo. Ar īgnumu nelaimīgā laulātā draudzene nomana to visnedabiskāko sakaru starp abiem vīriešiem, visizvirtušākās kaislības. Viņas centieni šo sakaru pārtraukt paliek bez panākuma, ja par tādu neuzskata to, ka vīrs viņu atstāj, aiziedams kopā ar savu draugu. Un brīnišķīgi! Verlēna dzejas dārzā šis laikmets plaucē smaržainākos un daiļākos ziedus” [Ķeniņš 1908:153].

Lai arī ne Eldgasta un Ķeniņa, ne citu latviešu tālaika rakstnieku darbos nav nācies sastapties ar izvērstu homoseksualitātes atainojumu (atsevišķi tās paraugi gan sastopami vācbaltiešu literatūrā), tālaika marksistiskie kritiķi reizē ar pārmetumiem par kaitīgu, buržuju morālei atbilstošu seksualitātes un jūtu dzīves attēlojumu regulāri apsūdzēja dekadentus arī nenormatīvās seksualitātes propagandā. Piemēram, 1907. gada Ziemassvētkos iznāk rakstu krājuma “Ziemas nakts” otrā grāmata, kuru veidojis Kārlis Skalbe [Skalbe 2002:119] – tajā publicēto materiālu saturs no mūsdienu viedokļa ir visai konvencionāls.

Piemēram, Antona Austriņa stāstā “Soģis” dzejnieks Dēklens trimdā pārvērtē savu dzīvi un spriēž sev bargu tiesu: “Šie nieki, kas manā kabinetā kā greznums stāv, visi jāsadedzina. Šī izjaukamā gulta, kurā es kūstu ilgās pēc laimes, ir kā Onāna gulta.” Dēklens izjauca to un pa gabalam vien sadedzināja” [Skalbe 1907:30–31]. Tālāk seko vīzija, kurā parādās “Dēklena studiju biedrs Kristaps Krīcums (..) – velnišķības simbols, kurā visas pasaules nešķīstība pusnoslēpti bij koncentrēta un lauzās uz āru kā mutuļojoša versme no melna pavarda” [Skalbe 1907:31–32]. Krīcums lūdz, lai piedod viņa grēkus, bet Dēklens viņu atgrūž.

Savukārt Viktora Eglīša stāstā “Magdaļa” aprakstīta jaunas, ideālistiskas sievietes nepiepildītā jūtu dzīve – viņa sapņo, ka ir princese, kuru izglābj princis, taču ikdienu pavada, strādādama laukos par skolotāju: “Skolnieces apvainoja ar savu mīlestību viņu. Ceļa vairs negrieza, kā iepatikusies. Puķes vai ik dienas dāvināja. Kā tas viņu apvainoja!” [Skalbe 1907:67]. Stāsta beigās viņai murgos rādās, ka atnācis mīļotais un iekāpis viņas gultā. Marksistiskais kritiķis Kārlis Landers (1883–1937) recenzijā par “Ziemas naktīm”, piesaucot A. Austriņu, Falliju un A. Baltpurviņu, paziņo: “Tas Parnass un Olimps, pēc kura tā traucas mūsu jaunāko rakstnieku izsalkušās dvēseles, nav nekas cits, kā mūsu buržuāzijas izkurtējusē un sasmalcinātā jūtu dzīve (...). Tās f o r m a s, kurās šī seksuālā izvirtība tiek apdziedāta, palaiķam mēdz būt it gleznainas, bet šo mīlestības dziesmu saturs jo riebīgs un atgrūdošs. Tur ir runa par lesbiešu mīlestību, par sodomiju, par pederastiju, par onānismu un citām tamlīdzīgām modernām izvirtībām. (...) K. S[kalbe] savā rakstā pieved interesantu piemēru par diviem dzejniekiem, no kuriem viens dziedājis par patiesībām, ko rokām var taustīt, par to vistuvāko, un otrs par dzīvības sākumu un citām augstām lietām. Pirmajam dzejniekam nu pielīdzināti tie dzejnieki, kuri dzied par lielo proletariāta cīņu, par cilvēces nākotni, par brīvību; otram – mūsu dekadenti, kuri dzied par pederastiju, sodomiju un citām slimīgām parādībām mūsu dzīvē. Savāds “dzīvības sākums”, kas drīzāk atgādina nīcības sākumu” [Landers 1908].

Šķiet, marksisti ir pārliecināti, ka neviens dekadentu izdevums nav iedomājams bez visu paveidu izvirtības, tāpēc meklē to starp rindām un saskata arī tad, ja tās tur nemaz nav, paturot prātā arī tēmas, par kurām rakstīja krievu dekadenti un simbolisti. Līdzīgi spriež Janis Jansons-Brauns apcerējumā “Fauni vai klauni?” (1908), kur arī kritizēts almanaha “Ziemas naktis” II laidniens, piemēram, par V. Eglīša “Magdaļu” viņš saka: “Te vairs nav it nekādas “psiholoģiskas” mākslas, bet tā ir vienkārši – onānija! [Jansons-Brauns 1908:206]. Viņš asi uzbrūk latviešu dekadentiem par tēmām, kuras savos darbos apskatījuši krievu dekadenti, iebildumus izpelnās gan brīvdomība dzimumattiecībās, ko Jansons-Brauns interpretē kā prostitūcijas un lopisku dziņu apoloģiju, gan arī lietas, kas tiek nosauktas par nedabiskām: “Dabiskas saejas akts vairs nevar apmierināt šos “pārcilvēkus” un “bankrotējušos bakhantus”, un tamdēļ ar lielu aizgrābtību dekadentiskā literatūrā sāk kultivēt visādas seksuālas anomālijas. Tā krievu jaunākā rakstniecībā Arcibaševs grib sapārot brāli ar māsu (“Санин”), Sologubs sankcionē fizisku sakaru starp tēvu un meitu (“Любовь”), Kuzmins apdzied pederastijas jaukumus (“Крылья”) un Zinovjeva-Annibal sajūsminās par “lesbisko mīlestību” (“Тридцать три урода”). Bet šie pederastu lauri nedod mieru mūsu Fallijam un Eglīšam un tāpēc mūsu dekadentu “dievi” un “karāļi” tagad nopūlē savu fantāziju, kā īsti vēl varētu baudīt “grēkā un bailēs”, kā izgudrot kaut ko tik cūcīgu, kā, kāda krievu rakstnieka

vārdiem runājot, pat mērķaķiem būtu jānosarkst! Protams, par Vikt. Eglīša ieslavēto “sodomiju” vairs tālāk tiešām nekur arī nevar iet...” [Jansons-Brauns 1908:207].

Nenormatīvās seksualitātes un dažādu “netikumu” piedēvēšanu dekadentiem latviešu marksisti uztvēruši kā labu iespēju izrēķināties ar saviem politiskajiem pretiniekiem, īsti nerūpēdamies, vai šiem apvainojumiem patiešām rodams kāds pamats – šķiet, jau pats dekadenta vārds viņiem nozīmēja spēcīgu saikni ar visu paveidu izvirtību un netikumiem. Refleksija par seksualitātes jautājumiem, pēc viņu uzskata, vispār ir raksturīga tikai izvirtušajai buržuāzijai, un strādnieku interesēs šos jautājumus būtu vispār izvītot no apspriežamo tēmu saraksta.

Savukārt Andrejs Upīts apskatā par krievu jaunāko rakstniecību Mihaila Kuzmina, Lidijas Zinovjevas-Anibalas un citus seksualitātes tēmai veltītos literāros darbus pasludina ārpus likuma un gaumes, vienkārši ierindojoš tos pornogrāfijas kategorijā. Lai arī viņam tīk padziļoties ar savām plašajām zināšanām dažādu valstu pornogrāfiskajā literatūrā, gala slēdziens ir negatīvs: “Neapšaubāmi pornogrāfiskais Arcibaševa romāns [“Saņins” – K.V.] tomēr ir savādas dabas. Tē gaiši redzams, kā krievu pornogrāfija atšķiras no franciskās vai vāciskās. Krievu pornogrāfija ir bezgala daudz prātojumu, gudrošanas, “loģisku” slēdzienu; garu gariem aplinkiem viņai jāiet, kamēr nokļūst pie atziņas, ka prāts ir melis, bet miesa un instinkti runā patiesību, ka cilvēkam pienākas tikai miesai klausīt un kalpot, tikai baudu alkt un meklēt. Krievu pornogrāfijai nav ne drosmes, ne naivas atklātības, ar savu ciniski spekulatīvo prātniecību un apgriezto loģiku tā tiek galīgi atbaidoša un riebīga. (..) Tālāk varam minēt tādus “māksliniekus” kā Kuzminu, kas mēģina “mistiski” saprecināt divus vīriešus, un Zinovjevu-Anibal, kas līdzīgu eksperimentu izdara ar divām sievietēm” [Upīts 1909].

Jāpiemin arī Rainis, kurš savā poēmā “Ave sol” pilnīgi noteikti distancējas no dekadentu pielaidīgās attieksmes pret nenormatīvo seksualitāti un 3. nodaļas VII daļā piemin *pret dabiskas iekāres* visai negatīvā kontekstā – kā ļauno tumsas spēku inspirētas zemiskas dziņas, kas vēlas nomaitāt tautas garu:

*...Tumsa vērsas citā cīņā,
Vērsmi pašu vērs pret sauli,
Raisa līdzī zemes spēkus –
Pašus zemākos pret sauli:
Laiž no purviem odžu pārķļus,
Laiž no diķiem mūdžu miglu, (..)
Sūta badu, sērgas, ligas,
Mēri, sumpurņus un glūņas, (..)
Netīras un pret dabiskas
Kaisles, iekāres iz tumsas:
Tautas garu līdz ar miesām
Nomaitāt un novilkēt dubļos... [Rainis 1977:49]*

Trešo nodaļu “Vēla rieta” Rainis pabeidz 1908. gada maijā un jūnijā [Rainis 1977:412], tas ir laiks, kad Eiropa seko līdzī Hardena – Eilenberga skandālam Vācijā un vārdu salikums *pretdabiska iekāre* lietots, runājot par augstākās militārās virspavēlniecības pārstāvju homoseksuālajiem sakariem, kuros iesaistīti arī tiem padotie karavīri. Acīmredzot, saskaņā ar marksistu pārlicību par augstākajām aprindām raksturīgo izvirtību, Rainis norāda, ka ar pretdabisko iekāri tumsas spēki cenšas samaitāt arī vienkāršo tautu. Ironiski, ka tikai dažus gadus vēlāk Rainis pabeidz lugu “Jāzeps un viņa brāļi”, kuras galvenais personāžs izraisījis dažādu laikmetu dzimtes pētnieku interesi, pateicoties savai identifikācijai ar sievišķo.

Nobeigums

20. gados diskusijas turpinās – sociāldemokrātu presē publicēta informācija par homoseksualitātes juridiskajiem un medicīniskajiem aspektiem, vēlāk homoseksuāla orientācija ir kauna zīme, ko piešķir ideoloģiskajiem pretiniekiem – gan Kārlim Ulmanim, gan arī Vācijas nacionālsociālistiem. Lai arī Latvijas kreiso attieksme pret homoseksualitāti ne vienmēr bija pozitīva, tieši kreisās ievirzes izdevumi par šo parādību diskutēja, tādējādi pievēršot tiem sabiedrības uzmanību. Pēc 1934. gada šīs diskusijas uz gadu desmitiem apklusā Ulmaņa režīma, Otrā pasaules kara un vēlāk arī padomju okupācijas laikā.

Mūsdienās, kad pēc Padomju Savienības sabrukuma kreisā ideoloģija Latvijā pirmām kārtām saistās ar nepieņemamo padomju ideoloģiju un marksisma-ļeņinisma dogmām, kreisā politika tiek saistīta galvenokārt ar partijām, kuru galvenā mērķauditorija ir krieviski runājošā Latvijas sabiedrības daļa. Šīs partijas neuzskata LGBT organizācijas par saviem sadarbības partneriem (tiesa, dažkārt ir bijuši arī izņēmumi – kad 1999. gada 30. novembrī Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā tiek izskatīts likumprojekts “Par viena dzimuma personu partnerattiecību reģistrāciju”, komisijas locekļi balso pret, izņemot divus deputātus no krievvalodīgās partijas PCTVL (Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā) [Vērđiņš & Ozoliņš 2013:121].

Citās Eiropas valstīs, kuru parlamentos pārstāvētas arī mūsdienīgas kreisās partijas, jautājums par to atbalstu LGBT organizācijām joprojām ir atvērts. Poļu pētnieki Tomašs Sikora and Rafāls Majka uzskata, ka arī mūsdienās Eiropas *zilo* aktīvistiem un kreiso uzskatu aizstāvjiem būtu vērts apvienoties pret *neoliberālo hegemoniju*, taču šāda vēlme nav manāma: “Diemžēl šobrīd kreisajās aprindās ir ļoti maz sapratnes par kreisi noskaņotiem “zilo” aktīvistiem, tāpat kā ir maza vēlšanās dot pretsitienu kapitālisma postošajai ietekmei uz LGBT aktīvistiem. *New Left* un “zilo” kustībai ir daudz ko mācīties un aizgūt vienai no otras, taču, lai tas varētu notikt, vienkārši runājot, jaunažiem kreisajiem ir jāpārdomā politika

no seksualitātes viedokļa, savukārt “zilo” kustībai (atsevišķi no LGBT kustības vai arī tikai daļēji saistoties ar to) jāpārdomā seksualitāte no ekonomikas viedokļa” [Sikora & Majka 2010:89].

Izmantotie avoti un literatūra

- Bēbelis, Augusts. *Sieviete un sociālisms*. Tulk. Fr. Roziņš. Rīga: Taurētājs, 1912.
- Engelss, Frīdrihs. *Ģimenes, īpašuma un valsts celšanās*. I daļa. Rīga: M. J. Baļķītis, 1907.
- Fähnders, Walter. Anarchism and Homosexuality in Wilhelmine Germany: Senna Hoy, Erich Mühsam, John Henry Mackay. *Journal of Homosexuality*, vol. 29 (2–3), 1995. Pp. 117–154.
- Hekma, Gert; Oosterhuis, Harry & Steakley, James (eds.). *Gay Men and the Sexual History of the Political Left*. New York–London: Harrington Park Press, 1995.
- Jansons-Brauns, Janis. *Fauni vai klauni?: Piezīmes par mūsu jaunāko rakstniecību*. Pēterburga: Dzirkstele, 1908.
- Kalniņa, Ieva E. & Vērdiņš, Kārlis. *Mūsdienu literatūras teorijas*. Rīga: LU LFMI, 2013.
- Ķeniņš, Atis. Bodlērs un Verlēns. *Zalktis*, Nr. 1, 1908. 149.–167. lpp.
- Landers, Kārlis. Grāmatu galds: Ziemas naktis II. *Vārpas*, Nr. 4, 1908. 351.–356. lpp.
- Neačsu, Dana. The Wrongful Rejection of Big Theory (Marxism) by Feminism and Queer Theory: A Brief Debate. *Capital University Law Review*, vol. 34, 2005. Pp. 125–151.
- Rainis, J. *Kopotī raksti. 2. sējums: Dzeja*. Tekstus sagatavojusi un komentējusi Mirdza Ābola. Rīga: Zinātne, 1977.
- Sikora, Tomasz & Majka, Rafal. “Not So Strange Bedfellows”: Considering Queer and Left Alliances in Poland. *Dialogue and Universalism*, No. 5–6, 2010. Pp. 89–100.
- Skalbe, Kārlis (sast.) *Ziemas naktis*. Rīga: D. Zeltiņš, 1907.
- Skalbe, Kārlis. *Mūža raksti. 2. sējums*. Sast. I. Bērons. Rīga: Elpa, 2002.
- Upīts, Andrejs. Krievu jaunākā rakstniecība. *Dzimtenes Vēstnesis*, 1909, 8. (21.) augusts.
- Vērdiņš, Kārlis & Ozoliņš, Jānis. Zilās identitātes naratīvs postpadomju Latvijā: sociālie aspekti. *Dzimtes konstruēšana*. Rīga: Avens un partneri, 2013. 111.–128. lpp.
- Zinātne un dzīve: ģimenes dzīves attīstība. *Darbs*. 1906, 7., 11., 12. un 19. janv.

LEFTISM AND NON-NORMATIVE SEXUALITY IN LATVIA
AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Abstract

In the context of the history of the leftist ideas, the relations of their representatives with the non-normative sexuality have been peculiar and controversial. In the European countries, the attitude of the leftist circles towards the non-normative sexuality was controversial – it was interpreted both as a manifestation of the depravity of the degenerate aristocracy and as a phenomenon to be accepted by the new society, separated from the church and the dogmas of the bourgeois morals.

Even before World War I, the polemic opinions of the advocates of the leftist ideas were voiced in the public space of Latvia – a historical explanation of sexuality can be found in the translations of Friedrich Engels and August Bebel; Andrejs Upīts and other local Marxists waged a war against the *depravity*, including the glorification of *sodomy*, allegedly found in the so-called *decadents'* works, even though nowadays it is difficult to find grounds for such reproaches. On the other hand, among the decadents, there are authors (Haralds Eldgasts, Atis Ķeniņš), who, at least episodically, have propagated the triumph of the new morals and a new literature, when the artist has the right to obtain impressions from the most diverse phenomena, including passions and vices, among them *unnatural desire*; yet, overall, the use of the non-normative sexuality for mocking and humiliating one's political and aesthetic adversaries prevails, as during this period, Latvia, unlike Germany or Russia, lacks culture personalities who would become advocates for this kind of sexuality in the public space.

Keywords: *Marxism, Friedrich Engels, August Bebel, homosexuality, decadence.*